

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ ІННОВАТИКИ

С.Б.Ковальова

*асистент кафедри психології і педагогіки
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

У статті розглядається проблема різноманіття методологічних засад і підходів сучасної інноватики вищої школи.

Ключові слова: інноватика, методологія.

Актуальність розробки методологічних засад інноватики вищої школи полягає в тому, що система освіти через формування людського капіталу та розвиток інтелектуального потенціалу країни сприяє подоланню кризових явищ в економіці та суспільстві. Освіта як процес формування інноваційної людини не може обмежитися лише техніко-технологічними показниками засвоєння людиною певної суми знань. Освіта сприяє входженню людини в буття культури. Загострення економічних, культурних, мовних проблем, що спостерігаються сьогодні в українському суспільстві, створює запит на дослідження тих засад, які створюють образ сучасної інноваційної освіти.

Соціально-організаційний підхід до інноватики вищої школи спирається, насамперед, на соціологічні методи. Освітня інновація розкривається з позицій пояснюючої та розуміючої соціології (О.Навроцький). Методологічні установки розуміючої соціології розробляються в дослідженнях М.Вебера; герменевтичному проекті Х.Газамера; методах антропологічної інтерпретації Г.Плесснера, А.Гелена.

Освіта як сфера взаємодії традиції та інновації стає основою для застосування діалектичного методу. Проблемність та конфліктність впровадження нововведень створює ареал для застосування ідей та методів трансцендентальної прагматики (К-О.Апель, Ю.Хабермас). необхідність експертних оцінок сприяє розвитку експертної когнітології. Науковість соціологічного аналізу в проблемному полі експертної когнітології (С.Кримський, В.Пилипенко, Ю.Салюк) сприяє введенню вимог інтерсуб'єктивності, достовірності, істинності.

Синергетичний підхід стає все більш популярним в педагогічній інноватиці. Розробка моделей взаємодії інформаційних потоків (В.Аршинов, В.Буданов) сприяє поширенню синергетики як трансдисциплінарної методології на педагогічну інноватику: у зв'язку з розкриттям її об'єкту та предмету як процесів інформаційного та виховного просторів вищої школи як просторів комунікацій сприяє розумінню їх як нерівно-

важних самоорганізуючих середовищ. Розробка когнітивних стратегій синергетики відкриває перспективи синергетичних досліджень взаємовпливу інноваційних процесів на розвиток когнітивної сфери людини.

Культурологія інноватики створює механізми „влипання” людини як кінцевого продукту освіти в культурне середовище, відкриває механізми засвоєння культурних норм. Методологічною основою інноватики у цьому вимірі є розкриття культури в антропологічному аспекті як способу і форми людського буття, діалектичної єдності культури та людини як культурного суб'єкту.

Технологічна інноватика сьогодні розглядає, головним чином, технологічну складову інноваційних процесів. Проблемне поле технологічної інноватики як процесу взаємодії людини та комп'ютера окреслено в роботах С.В.Титенко.

Різноманіття методологічних засад сучасної інноватики вищої школи пов'язано з формуванням різних проблемних полів, яким відповідають різноманітні методологічні засади.

Дослідження освіти як соціальної системи спирається на перенесення у внутрішні інноваційні процеси зовнішніх для освіти соціологічних методів конкретного історизму соціально-освітнього процесу, культурологічного підходу та контентаналізу. Педагогічна інноватика залучає методи дослідження та забезпечення евристики освітнього процесу. Технологічна інноватика досліджує методологічні проблеми взаємодії людини та комп'ютера.

Різноманітні методологічні складові сучасної інноватики вищої школи утворюють різні предметні та проблемні „зрізи” інноваційних процесів. На практиці це дуже часто означає локальність та фрагментарність інновацій, що зумовлює їх конфліктність, низьку ефективність, несприйняття різного виду інновацій (управлінських, організаційних, технологічних). Все це нагадує відомі байки

про лебедя, щуку та рака, або набір музикантів та інструментів, який так і не став оркестром.

Холастичні установки постнекласичного методологізму і перевага цілісності над частинами та елементами у випадку вищої школи стикається з проблемою втрати людини як мети та кінцевого продукту навчального і виховного процесу.

Необхідність діалектичного поєднання інноваційності освіти з формуванням інноваційної людини потребують пошуку сучасного образу системності інноваційності. Розвиток фундаментальних та прикладних вищих навчальних закладів, формування концепції вищого навчального закладу-дослідника має спиратись на комплексний підхід тих образів системності інноваційності, які вже вироблені в сучасній науці і філософії.

Сьогодні вже недостатньо вказувати на багатоплановість та багатоаспектність освіти. На наш погляд, пошуки нової фундаментальної парадигми філософії вищої освіти не можуть обійтись без аналізу існуючих образів системності та спроби їх синтезу.

Метою даного дослідження є дослідження образів системності сучасного освітнього інноваційного процесу.

Дослідження мети передбачає розв'язання наступних завдань:

- виявлення образів системності в складових сучасної інноватики та зсування їх точок перетину;
- аналіз понятійного апарату системних досліджень в різних частинах інноватики.

В соціально-організаційному підході до інноватики вищої школи системність освіти як соціальної системи ґрунтується на розгляді інноваційних процесів та розробці механізмів впровадження нововведень у систему об'єктивних та суб'єктивних інноваційних відносин. Поєднання об'єктивних інноваційних відносин (управлінських, інституційних, організаційних тощо) та суб'єктивних (психологічних, мотиваційних) в єдину систему інноваційного процесу особливо помітно у О.Навроцького. Саме такий образ системності змушує його шукати поєднання методологічних засад розуміючої та пояснюючої соціології з одного боку, з іншого – розглядати поруч з методами об'єктивного соціологічного дослідження методи філософської антропології, трансцендентальної прагматики, теорії конфліктів тощо.

Ґрунтовним стає розуміння системи вищої освіти як соціальної системи, з включенням в неї колективних та індивідуальних цілей, програм, прагнень. О.Навроцький звертає увагу на теорію соціальних систем Н.Лумана з її визначеннями самореферентності та автопоезису. Система рухається в певному смисловому полі,

яке вона створює. Вона репрезентує себе, проектує, відтворює та оцінює.

Самопороджування сенсу і отже відкриття нових можливостей системи свого власного розвитку перетворює інновацію на подію, яка поєднує в собі як об'єктивні нововведення, так і смислові пласти відтворення цієї події у часі. Темпоральність стає головною ознакою такої системності. Пунктуалізація подій в часі пов'язана з проблемою реалізації системою максимуму свободи. "Цей вигравш в свободі оплачується за рахунок структуроутворення, оскільки система вимушена реагувати подіями на виробництво подій" [7].

Проте в розкритті освіти як соціальної системи діалектика суб'єктивного та об'єктивного, інноваційних процесів та включення в них людини і колективних суб'єктів як рівних істот не знаходить системного адекватного образу. Можливості системного підходу не використовуються повною мірою. Системний підхід починає працювати в процесах включення інновацій в систему вищої освіти. Інновації при цьому розглядаються поза концептуальними можливостями системного підходу; навіть поза концепту "система" як основного засадничого концепту. Що створює методологічне підґрунтя системного підходу. Це означає, що інновації розглядаються не під кутом зору системи, аналізу її потреб, потенціалу та можливостей. Це інновації, "що цікавлять нас, є включеними в систему вищої освіти і можуть бути як стабілізаторами, так і дестабілізаторами системного порядку" [4, 163].

Орієнтація на романтичне політичне мислення і романтичний комплекс акцентуалізує образ системності, що має вертикальний та горизонтальний виміри, їх синтез в єдності історичній і логічній. П.Гелліх пропонує наступне визначення парадоксальності політичної романтики: "Політична романтика – це конструкт, направлений проти месіанства і Просвітництва на духовному ґрунті і в соціальних умовах, які визначаються месіанством і Просвітництвом" [8, 131].

Орієнтація на гуманізацію і гуманітаризацію вищої освіти, пафос оновлення в романтичному мисленні, вважає О.Навроцький, поєднується з механічним вирішенням проблеми. При цьому відмічається, що романтична легітимізація інновацій ігнорує небезпеки та ризики, що виникають в результаті впровадження нового. Як відзначає У.Бек "постіндустріальне суспільство само по собі породжує небезпеки і ситуації ризику, постійно знаходячись в стані нестійкої рівноваги, яка постійно схильна до небезпеки внаслідок дії дестабілізуючих чинників, що загрожують

існуванню людства. У таких умовах нововведення у вищій школі повинні постійно аналізуватися не з точки зору абстрактної привабливості або суб'єктивної зацікавленості, а з урахуванням їх можливих наслідків" [6, 30].

Створюються різні, інколи навіть конфліктуючі образи системності. Системність з точки зору автопоезису та самореферентності не збігається з образом системності як діалектики традиції та інновації, тим більше з романтичним образом легітимізації системних нововведень. Орієнтація в розгляді методологічних основ інноватики вищої освіти на національну та світову перспективу поєднується з прямим переносом на вищу школу методології історичної соціології Н.Еліаса – соціології фігурації, яка розглядає "соціогенетичний і психогенетичний розвиток людства як єдиний цивілізаційний процес, що має тенденцію індивідуалізації" [4, 56]. Прагнення об'єднання об'єктивних соціологічних методів дослідження інноваційних процесів із включенням людини та значення її суб'єктивної присутності як чинника і складової інноваційного процесу, штовхають на шлях переносу зовнішніх для освіти системних образів на внутрішнє інноваційне середовище вищої школи.

Культурологічний підхід до інноватики вищої освіти стикається з методологічними труднощами саме системного характеру. Необхідність осягнення об'єктивних закономірностей взаємодії двох систем – освіти та культури, загострюється з необхідністю включення в цю взаємодію людини як особистості та розгляду її індивідуальності.

Культура розкривається як система, "як спосіб регуляції, відтворення і розвитку всього суспільного життя" [1].

Але разом із тим культура постає також в антропологічному аспекті "як спосіб і форма людського буття. Історичне мірило і "кордони" людського способу життя, його домінуючу подобу" [1].

Культура характеризується в техніко-технологічному та духовно-практичному сенсі: "Культура – це техніка і технологія всіх форм духовно-практичної діяльності людини в світі форм комунікацій, взаємодії і спілкування" [5, 15].

Багатовимірність культури як системи, що зумовлює акцентуалізацію в культурі суспільно-відтворюючого, антропологічного, техніко-технологічного та духовно-практичного пластів, продиктована необхідністю вписання системи освіти та її кінцевого результату – людини в цю систему. "Якщо згадати класичне уявлення про культуру, як про оброблення, культивування, то основним завданням системи освіти є саме ця ідея культивування, оброблення. Людина в процесі соціалізації і інкультурації повинна оволодіти системою навичок, умінь, пов'язаних із

творчістю, здатністю до оновлення, підключенням до нових масивів інформації" [7].

Аксіологічний вимір розкриває освіту як соціальний інститут за допомогою якого відбувається передача культурної спадщини від одного покоління до іншого.

Включення в розгляд культурної спадщини поряд з моральними цінностями професійних знань і вмінь, вказує на культуруотворювальний потенціал освіти. Конфлікт знанієцентристського підходу, згідно з яким система освіти орієнтована на передачу людині певної суми знань і формування навичок їх застосування, з культуруотворюючим характером освіти, якому сьогодні приділяється все більше уваги в культурологічному підході до інноватики, має глибинні методологічні, світоглядні засади. Знанієцентризм, пов'язаний з технократизмом і прагматизмом в умовах економічної кризи знаходить все більше прибічників "обрізання" гуманістично-орієнтованої, гуманітарної складової освіти. Система вищої освіти виживає, відкидаючи людину, – що є фактично її результатом та основним показником ефективності.

Пошук нової парадигми можна шукати, за думкою І.Кондратко і О.Плотницької, в надсистемі, якою для системи освіти є все суспільство, бо саме в ньому і розгортається та система відносин ("людина і виробництво", "людина і наука"), для якої готує кадри система освіти. Автори дослідження пропонують простежити зміну етапів цивілізації: в наш час закінчується індустріальний етап, в якому виробничі взаємодії між людьми відбувались опосередковано матеріальним вибором, при цьому розподіл праці, спеціалізацію кадрів і структуру системи освіти диктувала серійна технологія його виробництва. Наступний, постіндустріальний етап характеризується збільшенням ролі організаційних і інформаційних технологій, при цьому первинним фактором при цьому стають знання, ціннісні орієнтири і досвід людини.

Взаємодія в системі "людина-людина" вимагає, відповідно, нової парадигми і реформи освіти, головну мету якої можна сформулювати наступним чином: "Забезпечити кожному громадянину можливість максимальної діяльнійшої реалізації його прагнень і здібностей шляхом надання рівноправного доступу до освіти, стимулювання пошуку кожною людиною в процесі підвищення його освітнього рівня тієї сфери і форми діяльності, яка могла би принести максимальне задоволення йому самому і максимальну користь суспільству" [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аношкина В.Л., Резванов С.В.* Образование. Инновация. Будущее. (Методологические и социокультурные проблемы). – Ростов-на-Дону: Изд-во РОИ ПК и ПРО, 2001. – 176 с.
2. *Кондратко И.И. Плотницкая Е.Е.* Педагогические новации. – Ростов-на-Дону: Новус, 1995. – 485 с.
3. *Леднев В.С.* Содержание образования: сущность, структура, перспективы. – М.: Полюс, 1991. – 159 с.
4. *Навроцкий А.И.* Высшая школа: теория и практика модернизации. – Х.: Харьк.нац.ун-т имени В.Н.Каразина, 2007. – 196 с.
5. *Шадриков В.Д.* Философия образования и образовательная политика. – М.: Гнозис, 1993. – 236 с.
6. *Beck U.* Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne. – Stuttgart: Suhrkamp, 1986. – 383 p.
7. *Luhmann N., Schorr E.* Reflexionsprobleme im Erziehungssystem. – Frankfurt. Am Main: Suhrkamp, 1994. – 675 p.
8. *Tillich P.* Die sozialistische Entscheidung. – Berlin: Medusa, 1980. – 268 p.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2009 р.

